

О. М. Костюк,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4924-5140>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.19-20.108

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Kostyuk,
Postgraduate student, BilaTserkvaNationalAgrarianUniversity

ORGANIZATIONAL APPROACHES TO THE FORMATION OF RISK MANAGEMENT
OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Встановлено, що специфічними причинами появи ризику у діяльності сільськогосподарських підприємств є насамперед особливості аграрного виробництва. По-перше, це природно-кліматичні ризики. Причинами цих ризиків є погодні умови, значна протяжність сільськогосподарського виробництва у просторі, а також залежність виробництва від біологічних особливостей ресурсів, що використовуються. Очевидно, погіршення погодних умов призводить до зниження урожайності сільськогосподарських культур, що в свою чергу відображається на зниженні обсягів виробництва, збільшенні витрат виробництва та втраті сільгосппідприємствами частини прибутку.

Доведено, що основним чинником, який не пов'язаний із сільським господарством, але впливає на виведення земель із сільськогосподарського обороту, є техногенне забруднення агро-екоосистем, ландшафтів та продуктів харчування. Основними забруднювачами є радіонукліди, токсичні елементи (особливо важкі метали) і хімічні токсини (діоксини, залишки пестицидів та ін.). Агроєкосфера є найменш захищеною від негативних проявів техногенезу, і, відповідно, найбільш вразлива при техногенних аваріях та катастрофах. Наприклад, вибух реактора на Чорнобильській АЕС призвів до забруднення значних масивів земель сільськогосподарського призначення, порушивши не лише агровиробництво, але й уклад сільського населення, що зумовило серйозні екологічні, радіологічні, медико-біологічні та соціальні економічні наслідки, та продовжує негативно впливати на всі сфери життєдіяльності сільськогосподарських підприємств. Особливим типом техногенезу є гідроенергетичний, який комплексно впливає на навколишнє середовище та агроєкосферу, на зміну ландшафтів.

Більшість ризиків мають об'єктивний характер, а, отже, підприємці можуть управляти цими ризиками з метою нейтралізації та мінімізації їх негативного впливу. Вважаємо, що класифікація ризиків значною мірою забезпечує ефективність управління ними, оскільки їх поділ на окремі групи за встановленими критеріями призначений для досягнення визначених цілей підприємницької структури.

Отже, специфіка ризик-менеджменту в сільськогосподарських підприємствах зумовлена внутрішніми та зовнішніми факторами. Зовнішні економічні умови господарювання формують основу для визначення пріоритетів у процесі управління ризиками.

It was established that the peculiarities of agricultural production are specific reasons for the appearance of risk in the activity of agricultural enterprises.

First, these are natural and climatic risks. The reasons for these risks are weather conditions, the significant extent of agricultural production in space, as well as the dependence of production on the biological characteristics of the resources used.

Obviously, the deterioration of weather conditions leads to a decrease in the yield of agricultural crops. This, in turn, is reflected in a decrease in production volumes, an increase in production costs, and the loss of part of the profit by agricultural enterprises.

It has been proven that the main factor that is not related to agriculture, but affects the removal of land from agricultural turnover, is technogenic pollution of agroecosystems, landscapes and food products.

The main pollutants are radionuclides, toxic elements (especially heavy metals) and chemical toxins (dioxins, pesticide residues, etc.). The agroecosphere is the least protected from the negative manifestations of anthropization, and, accordingly, the most vulnerable in the event of technogenic accidents and disasters.

For example, the explosion of the reactor at the Chernobyl NPP led to the contamination of large areas of agricultural land. It disrupted not only agricultural production, but also the way of life of the rural population. This fact led to serious ecological, radiological, medical-biological and social economic consequences, and now continues to have a negative impact on all spheres of agricultural enterprises. A special type of anthropization is hydropower, which has a complex effect on the environment, agroecosphere and landscape change.

Most risks are objective in nature, and therefore entrepreneurs can manage these risks in order to neutralize and minimize their negative impact. We believe that the classification of risks largely provides the effectiveness of their management, since their division into separate groups according to the established criteria is intended to achieve the defined goals of the business structure.

Therefore, the specificity of risk management in agricultural enterprises is determined by internal and external factors. External economic conditions of business form the basis for determining priorities in the process of risk management.

Ключові слова: ризик, сільськогосподарське підприємство, ризик-менеджмент, зовнішнє середовище, нейтралізація.

Key words: risk, agricultural enterprise, risk management, external environment, neutralization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Специфічними причинами появи ризику у діяльності сільськогосподарських підприємств є насамперед особливостями аграрного виробництва. По-перше, це природно-кліматичні ризики. Причинами цих ризиків є погодні умови, значна протяжність сільськогосподарського виробництва у просторі, а також залежність виробництва від біологічних особливостей ресурсів, що використовуються. Очевидно, погіршення погодних умов призводить до зниження урожайності сільськогосподарських культур, що в свою чергу відображається на зниженні обсягів виробництва, збільшенні витрат виробництва та втраті сільгоспдприємствами частини прибутку.

Механізмів впливу зміни клімату і, зокрема, підвищення інтенсивності та частоти появи небезпечних явищ погоди (ливні, сильні вітри, град, лавини і т.д. на сільськогосподарське виробництво дуже багато. Адаптація сільськогосподарського виробництва до потепління, або зниження ризиків, пов'язаних із ним, вимагає знань цих механізмів. Зміна клімату (екстремальні події, такі як урагани, цунамі, посуха) нині зумовлюють ризик, який характеризується мінливістю урожайності сільськогосподарських культур. Окрім цього науковці наголошують

на тому, що виробництво генетично модифікованих організмів та інших забруднюючих речовин (не нормованих гербіцидів, пестицидів) становить значний ризик у сільгоспвиробництві, що зростає на глобальному рівні.

Водночас, сільгосптоваровиробникам тваринницької продукції зміна кліматичних умов також зумовлює посилення виробничих ризиків. Так, холодна, волога погода навесні та суха погода протягом літа може призвести до катастрофічних втрат у деяких видах виробництва. Є випадки, коли висока частота захворювань тварин змушує виробників ліквідувати все стада.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розгляду в наукових дослідженнях проблемних питань управління ризиками основної діяльності аграрних підприємств присвячені наукові праці Березівського П.С., Борисової В.А., Варанлія З.С., Чирви О.Г., Шпикуляка О.Г., Шолойко А.С., Шинкаренко Р., Шабатури Т.С. та багатьох інших. Втім, не дивлячись на багатогранність розглянутих вказаними авторами питань ризик-менеджменту та імплементації його інструментарію аграрними підприємствами, значна кількість з них залишаються недостатньо вирішеними теоретично та методично.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо реалізації в практичну площину організаційних підходів до формування ризик-менеджменту сільськогосподарських підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зазначимо, що потепління клімату та інші зміни погодні-кліматичних умов, які проявили себе в останні десять років, заставили по-новому розглядати перспективи розвитку сільського господарства та шукати нові способи та моделі його розвитку, які б враховували взаємозв'язок між виробничими процесами та навколишнім середовищем. Очевидно, що вирішення цієї складної проблеми вимагає пошуку та реалізації нових та ефективних способів.

Вплив зміни клімату на навколишнє середовище та сільське господарство пов'язано із зрушеннями кліматичних екстремумів. Розглянемо більш детально вплив зміни клімату на вітчизняне сільське господарство, вивчення якого доцільно провести із урахуванням їх впливу на світове. Як відомо у всіх регіонах світу спостерігаються зміни достатньо швидкими темпами режиму атмосферних опадів та температурного режиму ґрунту та повітря. Іншим механізмом впливу потепління клімату на досліджувану галузь є те, що у багатьох регіонах світу починається помітне скорочення сільськогосподарських угідь, яке є наслідком настання пустелі. Очевидно, що ці процеси вплинуть на функціонування глобального сільського господарства.

Окрім цього можна перелічити наступні напрями впливу потепління клімату на досліджувану галузь: зміна продуктивності сільськогосподарських культур внаслідок зміни агрокліматичних ресурсів території; просунення у північному напрямі глобального потепління (зміна середньорічних ізотерм); збільшення швидкості фотосинтезу (накопичення біомаси) унаслідок збільшення концентрації CO₂ в атмосфері; зміна під впливом глобального потепління та ультрафіолетової радіації інтенсивності та зон поширення хвороб, шкідників сільськогосподарських культур та тварин [1].

Так, перший напрям впливу або зміна продуктивності сільськогосподарських культур, є наслідком зміни агрокліматичних ресурсів практично у всіх регіонах світу у результаті потепління клімату. Другий напрям (просунення у північному напрямі глобального потепління) зумовлено підвищенням температури повітря та ґрунту, причому, як зазначають експерти буде мати місце, на більш високих широтах швидкість її підвищення буде вищою. До прикладу, у окремих частинах північної півкулі вегетаційний період подовжився більше, ніж на 10 днів порівняно із початком 60-х років минулого століття, що пов'язано із підвищенням температури у зимові та весняні сезони, а у гірських районах спостерігається ріст рослин на великих висотах. Щодо трансформації зон поширення та інтенсивності хвороб та шкідників сільськогосподарських культур та тварин можна зазначити, що у більшій степені вона буде проявлятися на більш високих широтах.

Слід зазначити, що внаслідок потепління клімату відбувається збільшення частоти появи несприятливих для сільського господарства погодних явищ, підвищен-

ня руйнівної сили та тривалості цих явищ. Тому значним очікується вплив на сільське господарство таких погодних явищ, як засухи (атмосферні, ґрунтові та комплексні), наводнення, град, суховії, висока температура повітря та ґрунту, тощо. При цьому вплив цих явищ буде посилюватися протягом часу.

Продуктивність сільськогосподарських культур залежить й від інших факторів. Надзвичайно складним чином вона залежить, наприклад, від властивостей ґнута, агрометеорологічних умов, технологій і технічних засобів їх виробництва та інших факторів [2]. З метою узагальнення напрямів впливу клімату на урожайність сільськогосподарських культур, зупинимося на розгляді окремих із них. Так, розглянемо коротко вплив змін клімату на родючість ґрунту, яка представляє собою складну систему, що складається із трьох елементів: мінеральних, органічних та органо-мінеральних речовин. Під впливом процесів у цій системі відбувається формування структури та складу ґрунту, які визначають його родючість. Надзвичайно висока роль органічних речовин у формуванні властивостей ґрунту, які утворюються із відмерлих решток рослин, мікроорганізмів та продуктів їх життєдіяльності. Така роль цих речовин зумовлена їх здатністю взаємодіяти із мінеральною частиною ґрунту. Процесу їх взаємодії сприяє висока біологічна активність, яка забезпечує надходження органічних речовин, які здатні вступати у хімічну реакцію із іншими речовинами, що призводить до утворення органо-мінеральних сполук, які мають важливе значення для формування профілю усіх типів ґрунту. Окрім того, під впливом процесів у гумусовому шарі ґрунту відбувається накопичення елементів, які споживають рослини, ґрунт набуває водопроникну структуру та інші необхідні властивості для рослини.

Отже, живі організми є обов'язковими компонентами ґрунту, вони сприяють переміщенню речовин у ґрунті, перемішуванню у них органічних та мінеральних речовин, створюючи сприятливі режими для харчування рослин, усуваючи несприятливі екологічні умови у ґрунті. Не зупиняючись на інших процесах, що впливають на формування родючості ґрунту, зазначимо, що усі перелічені процеси характеризуються термічним та водним режимом у ґрунті. За результатами численних досліджень, зміна клімату у першу чергу, впливає на термічний режим атмосфери та ґрунту, а потім на режим атмосферних опадів. При цьому, якщо тенденції зміни термічного режиму атмосфери та ґрунту в основному однакові за винятком окремих регіонів, під впливом якого формується водний режим у ґрунті, міняється дуже складно, його зміни можуть бути різними для територій, які розміщені близько.

Як відомо, науковці розглядають при аналізі наслідків зміни клімату для сільського господарства за двома напрямками: повільних змін агрокліматичних ресурсів території та впливу випадкових відхилень агрометеорологічних факторів від середніх величин [3]. У зв'язку із цим існує необхідність у розробці стратегічної програми адаптації вітчизняного сільського господарства змін клімату та зниженні ризиків, пов'язаних зі зміною кліматичних екстремумів.

Територіальна протяжність більшості сільськогосподарських підприємств призводить до зниження контролю та координації діяльності окремих підрозділів, не додержання термінів виконання агротехнологічних операцій. Процес виробництва у сільському господарстві

пов'язаних із використанням живих організмів. Недодержання термінів та тривалості виконання робіт (дуже ранні посіви, подовження збирання урожаю) можуть призвести до втрати частини продукції та зниженню прибутку. Окрім того, тривалість виробничого процесу призводить до того, що товаровиробники не можуть оперативнo реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, унаслідок якого частина продукції може бути у надлишку, або дефіциті.

Не можна не розглянути такий специфічний ризик сільськогосподарського виробництва як ризик пов'язаний із станом родючості ґрунту. Головною задачею сільськогосподарських підприємств є збереження та підвищення родючості ґрунту, а також у створенні умов для найбільш повного використання землі під посіви сільськогосподарських культур, підвищення їх урожайності. Родючість ґрунту визначає загальну продуктивність біоценозу та урожайності сільськогосподарських культур [4]. Природна родючість залежить від потужності гумусового шару, вмісту гумусу, поживних елементів, гранулометричного, мінералогічного та хімічного складу ґрунту, інтенсивності мікробіологічних процесів. Основні засоби підвищення родючості ґрунту — це насамперед оптимальний обробіток, використання науково обґрунтованої систем добрив, раціональний підбір культур та сортів, обґрунтована сівозмiна посівів.

Наступним ризиком є ризик виведення із обороту сільськогосподарських земель, що відповідно зумовлює скорочення виробництва та споживання сільськогосподарської продукції. Виведення із обороту сільськогосподарських земель зумовлений рядом факторів, не обов'язково пов'язаних із тією чи іншою діяльністю сільськогосподарських товаровиробників.

Основним чинником, які не пов'язані із сільським господарством, але впливає на виведення земель із сільськогосподарського обороту, є техногенне забруднення агроєкосистем, ландшафтів та продуктів харчування. Основними забруднювачами є радіонукліди, токсичні елементи (особливо важкі метали) і хімічні токсини (діоксини, залишки пестицидів та ін.). Агроєкосфера є найменш захищеною від негативних проявів техногенезу, і, відповідно, найбільш вразлива при техногенних аваріях та катастрофах. Наприклад, вибух реактора на Чорнобильській АЕС призвів до забруднення значних масивів земель сільськогосподарського призначення, порушивши не лише агровиробництво, але й уклад сільського населення, що зумовило серйозні екологічні, радіологічні, медико-біологічні та соціальні економічні наслідки, та продовжує негативно впливати на всі сфери життєдіяльності сільськогосподарських підприємств. Особливим типом техногенеза є гідроенергетичний, який комплексно впливає на навколишнє середовища та агроєкосферу, на зміну ландшафтів.

Як зазначають зарубіжні науковці для сільськогосподарських товаровиробників джерелом ризику є інноваційні технології та технічні ресурси. Очевидно, що за умови використання новітніх продуктів у виробничій діяльності ризик зменшується за умови досягнення до очікуваних показників витрат та цільового прибутку, які необхідно доцільно розраховувати перед впровадженням нової технології. Однак неприйняття нової технології може означати, що товаровиробник втратить додатковий прибуток і стане неконкурентоспроможним.

Нові сорти або гібриди сільськогосподарських культур можуть мати високий потенціал прибутку. Однак, якщо умови виробництва суттєво відрізняються від тих, у яких вони проходять випробування (посуха, хвороби, шкідники), вони можуть бути ненадійними та ризикованими.

Водночас, для вітчизняних сільгосптоваровиробників джерелом ризику є незбалансованість матеріально-технічних ресурсів, що використовуються, зокрема, насінневого матеріалу, добрив, хімічних засобів захисту рослин, що робить величину урожайності у більшій мірі залежати від погодних умов. До втрат продукції також призводить нестача та фізичне і моральне старіння техніки [5].

Висока вартість та відсутність фінансових можливостей не дозволяє господарствам модернізувати машинотракторний парк та знизити вплив цього виду ризику. Окрім цього, джерелом ризику є диспаритет цін сільськогосподарську продукцію та ресурси, що використовуються, який в останні два роки також має місце унаслідок складної макроекономічної ситуації в Україні.

Помітне місце серед ризиків, посідають ризики, які пов'язані із особливостями реалізації сільськогосподарської продукції. До джерел таких ризиків можна віднести посилення конкуренції між товаровиробниками, збільшення витрат на транспортування, доробку (сушіння, сортування) продукції, зберігання, несприятливі зміни співвідношення попиту та пропозиції на ринку. У більшості випадків закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію встановлюються підприємствами переробної сфери, для яких вигідно їх утримувати на невисокому рівні. З метою покриття витрат виробництва та внаслідок посилення конкуренції сільгоспідприємства змушені погоджуватися на такі умови. Як відомо, в останні високоурожайні роки, наприклад, для зернових, унаслідок посилення конкуренції на внутрішньому ринку створили труднощі при збіті для малих товаровиробників. Підприємства намагаються відкласти продаж продукції до весни, коли ціни на зерно підвищуються. Однак вони несуть при цьому високі витрати на зберігання зерна, які встановлюються елеваторами. Тобто ризик від падіння ціни на зерно загострюється у зв'язку із наявністю ризику підвищених витрат на зберігання.

Отже, варіація цін є джерелом невизначеності для сільськогосподарських виробників. Ціни на сільськогосподарську продукцію залежить від цін світового ринку, тим більше у нинішніх умовах має місце висока сприйнятливості для вітчизняних операторів здійснювати експортні операції унаслідок девальвації національної валюти. Окрім того, ціни на сільгосппродукцію перебувають під впливом інструментів економічного державного регулювання. Споживчий попит також впливає на ціну і є наслідком звичок, доходів споживачів та існуючої структури їх розподілу, експортної політики, досягнутого рівня життя та цін, тощо. Деякі зміни цін пов'язані з сезонними або циклічними тенденціями, які можна прогнозувати, але навіть ці тенденції характеризуються високою нестабільністю. Водночас, нині у країнах вводяться певні стандарти якості або кількісні обмеження на виробництво окремих видів сільгосппродукції, яких складно досягнути товаровиробникам і, таким чином, формується ринковий ризик. Слід зазначити, що ціни на сировину мають меншу схильність до змін, але все ще входять у зону невизначеності. Саме тому товаро-

виробники тваринницької продукції перебувають у зоні невизначеності через зміни ціни на сировину.

Очевидно, що виробничий процес у сільському господарстві характеризується тривалістю із ярко вираженою сезонністю. Сезонність, виробництва продукції призводить до нерівномірного надходження доходів, що пов'язано із спеціалізацією господарств. Однак, сільське господарство внаслідок об'єктивної причини виникнення окремих ризиків має більше ринкових можливостей щодо адаптації до цих умов. Це пов'язано із дією економічних законів — продовольство характеризується низькою еластичністю попиту, оскільки виробництво є товаром першою необхідністю. Саме тому, виробництво цих товарів не схильне до суттєвих змін, незважаючи на падіння доходів населення або ж збільшення споживчих цін.

Окрім цього залежно від співвідношення цін відбуваються структурні зміни у споживанні продовольчих товарів шляхом заміщення одних видів продуктів на інші. Це дозволяє зберегти рівновагу на ринку продовольчих товарів, що позитивно впливає на діяльності сільськогосподарських підприємств, знижуючи ризики.

Причиною ризику є також економічна політика держави щодо сільськогосподарського виробництва. До цієї групи відносять інструменти державного регулювання сільського господарства, їх дієвість у формуванні економічної привабливості агробізнесу для товаровиробників та доступності сільськогосподарської продукції для потенційних споживачів. На державну аграрну політику впливає безліч чинників, аналізу яких присвячені праці багатьох вітчизняних науковців. Однак, наукові дослідження не вивчають фактор ризику [6]. При цьому нездатність та неготовність нових господарських структур у сільському господарстві до прийняття рішень в умовах ризику призвело до зниженню ефективності їх функціонування.

Вважаємо, що по мірі становлення різних форм господарювання та розвитку підприємництва в аграрній сфері урахування та аналіз ризику має першочергове значення. Ефективне управління підприємством передбачає, що його менеджмент повинен мати чітку уяву про фактори ризику, спроможний визначити їх причини, а також розробити заходи щодо зниження негативних наслідків. Очевидно, що проведення такої роботи пов'язано із значними труднощами, вимагає глибокого знання не лише підприємства, але й галузі в цілому.

Помітне місце у системі ризиків сільськогосподарських підприємств посідає фінансовий ризик, який виникає при залученні інвестицій та кредитних коштів для фінансування виробництва. Цей ризик зумовлений можливістю зміни процентних ставок, бажанням кредиторів продовжувати кредитування, непередбачуваними змінами ринкової вартості кредитів, а також діловими можливостями сільгоспідприємства генерувати грошові потоки, необхідні для зменшення боргу.

У діяльності сільськогосподарських підприємств виникають також виробничі, маркетингові, логістичні, інноваційні ризики та фінансові, які є взаємопов'язаними. Це пояснюється тим, що можливість погасити борг, забезпечити придбання інноваційних технологій, повною мірою використати інструменти маркетингу та логістичні потужності залежить від рівня виробництва та ціни, яку това-

ровиробник отримає. Фінансування виробництва та зберігання товарів залежить від можливості запозичення необхідного капіталу. Тому всі перелічені вище типи ризику повинні розглядатися в сукупності, а також враховуватися при розробленні план заходів щодо управління ризиками сільськогосподарського підприємства.

Як зазначають науковці, ризик також виникає у разі недодержання вимог товаровиробниками пропозиції якісної та безпечної продукції [7]. Нині зростає рівень обізнаності споживачів про безпеку харчових продуктів, що впливає на вибір способу виробництва. Водночас, перетворення звичайного в органічне виробництво вимагає виконання певних правил, які визначаються нормативно-правовими вимогами про органічне виробництво. Сільськогосподарське підприємство повинно бути проінформованим про доцільність відмови від використання пестицидів, антибіотиків, а також додержання діючих правил щодо розміщення тваринницьких комплексів, а також екологічних вимог щодо переробних потужностей, переробки відходів галузі та побічної продукції. Очевидно, що недотримання правил може призвести до високих штрафних санкцій та судових позовів, що збільшує витрати бізнесу. Слід зазначити, що сільськогосподарські товаровиробники також повинні можуть бути предметом судових дій або запрошені до відповідальності за нещасні випадки, спричинені механізмами або худобою, або для порушення законодавства у сфері охорони здоров'я, безпеки або лікування задіяних працівників. Менеджери повинні бути поінформованими про діючі правила та правила.

Зазначимо, що найбільш широкий перелік видів ризиків для сільськогосподарського підприємства виділено російським науковцем Є. Крилатих, який виділив наступні: виробничі, підприємницькі, банківські, кредитні, інвестиційні, інноваційні, ціннові, страхові, економічні, інформаційні, погодні. Серед основних джерел ризиків автором виділено небажані зміни якості та кількості факторів виробництва, несприятливі умови реалізації продукції, зміни у фінансовій сфері, кредитно-грошовій політиці та зміни економічної політики у використанні інструментів державного регулювання сільського господарства тон омічної а специфіку оподаткування і регулювання зовнішньоекономічної діяльності у галузі. До специфічних ризиків у сільському господарстві віднесено: погодні ризики; біологічна природа ресурсів, що використовуються у виробництві та продукції, яка є результатом виробництва; територіальна протяжність (розосередженість) виробництва, що ускладнює технологічний контроль; перевиробництво продукції. Окрім цього виділяється у якості ризику сільського господарства такі фактори як низький рівень інформатизації, слабкий менеджмент при високих бар'єрах входження на ринок.

Вітчизняні науковці також наголошують на найбільш небезпечних ризиках в аграрному секторі економіки, а також безпосередньо на рівні сільськогосподарського підприємства, зокрема: відсутність довгострокової цільової програми розвитку досліджуваного сектору, а також ігнорування цільових параметрів у розроблених довгострокових програмах розвитку окремих галузей; відставання ринкової інфраст-

руктури, логістики, маркетингу та ін.; низька дієвість аграрної політики та держпідтримки малих форм господарювання на селі; монополізації окремих сегментів агропродовольчого ринку унаслідок посилення присутності транснаціональних компаній; зниження рівня життя та здоров'я сільського населення, деградація сільських територій [8].

ВИСНОВКИ

На нашу думку, одним із проявів ризику досліджуваного сектору економіки є низька купівельна спроможність населення країни, що зумовлює прояв збалансованості агропродовольчого ринку, і, як наслідок, підвищення ринкових ризиків. Серед основних форм прояву нерівноважного стану можуть бути: нерозвиненість інфраструктури: відсутність достовірної інформації про ринкову кон'юнктуру, низька пропускна здатність транспортних комунікацій, терміналів, об'єктів розподільчої логістики; рівні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції є нестійкими унаслідок коливань урожайності, ускладненої доставки, високих трансакційних витрат; попиту обмежується низькими доходами у переважній частині населення, високою вартістю кредитних ресурсів та ін.; механізми конкуренції не спрацьовують унаслідок посилення монополізації та навіть криміналізації певних сегментів ринку, численності посередників у агроланцюгах поставок.

Водночас серед специфічних ризиків сільськогосподарських підприємств слід виділити нестабільність та низький рівень доходів, який впливає на працезайність сільського населення, призводить до реального та криптого безробіття, негативно впливає на доходи і зайнятість у суміжних галузях, а також уповільнює оборот засобів сільгоспідприємства.

Щодо тривалості виробничого циклу у сільськогосподарському виробництві, то цей фактор призводить до неадекватних цінових очікувань у разі необгрунтованої оцінки ринкової кон'юнктури, та недоодержання доходу. У свою чергу вищезазначений ризик зумовлює прояв ризику зниження платоспроможності підприємств під впливом якого відбувається зниження споживчого попиту на засоби та предмети виробництва, що зумовить прояв диспропорцій у торговельному балансі та росту непрацюючих активів.

Більшість із перелічених ризиків мають об'єктивний характер, а, отже, підприємці можуть управляти цими ризиками з метою нейтралізації та мінімізації їх негативного впливу. Вважаємо, що класифікація ризиків забезпечую значною мірою ефективність управління ними, оскільки їх поділ на окремі групи за встановленими критеріям для того щоб досягнути визначених цілей підприємницької структури.

Отже, специфіка ризик-менеджменту в сільськогосподарських підприємствах зумовлена факторами середовища та внутрішньо-організаційними. Зовнішні економічні умови господарювання формують основу для визначення пріоритетів у процесі управління ризиками.

Література:

1. Тягнирядно О. М. Сучасні тенденції ризик-менеджменту виробників сільськогосподарської продукції.

Український журнал прикладної економіки. 2020. Т. 5, № 3. С. 162—167.

2. Мельничук О. О. Методичні підходи до оцінки фінансових ризиків аграрного сектору. Економіка АПК. 2021. № 9. С. 102—112.

3. Галанець В. В., Колодій А. В. Роль держави в управлінні ризиками в аграрній сфері економіки України. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2021. № 2. С. 68—76.

4. Бурляй А., Бурляй О., Ревуцька А. Організаційно-економічні ризики екологізації сільського господарства. Agricultural and resource economics: international scientific e-journal. 2021. Vol. 7, № 1. С. 96—114.

5. Нечипоренко О. М. Управління ризиками глобальних змін клімату в агропромисловому комплексі України. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 6—16.

6. Васильківський Д. М. Процес аналізу та оцінки ризиків підприємств зернопродуктового підкомплексу. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 37—46.

7. Лагодієнко Н. В. Зростання відкритості національної економіки — можливості та ризики для національного аграрного виробництва. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2019. № 3. С. 85—95.

8. Таран О. М., Кудряшова С. В. Формування системи ризикозахисності галузі сільського господарства. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2019. № 4 (1). С. 348—359.

References:

1. Tiahnyriadno, O.M. (2020), "Modern trends in risk management of producers of agricultural products", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 5, no. 3, pp. 162—167.

2. Mel'nychuk, O.O. (2021), "Methodical approaches to the assessment of financial risks in the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 102—112.

3. Halanets', V.V. and Kolodij, A.V. (2021), "The role of the state in risk management in the agricultural sector of Ukraine's economy", *Ekonomichnyj visnyk Dniprovskoi politekhniki*, vol. 2, pp. 68—76.

4. Burliaj, A. Burliaj, O. and Revuts'ka, A. (2021), "Organizational and economic risks of greening agriculture", *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*, vol. 7, no. 1, pp. 96—114.

5. Nechyporenko, O.M. (2020), "Management of global climate change risks in the agro-industrial complex of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 6—16.

6. Vasyl'kivs'kyj, D.M. (2018), "The process of analysis and assessment of risks of grain product enterprises under the complex", *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 37—46.

7. Lahodiienko, N.V. (2019), "Increasing openness of the national economy - opportunities and risks for national agricultural production", *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 85—95.

8. Taran, O.M. and Kudriashova, S.V. (2019), "Formation of the risk protection system of the agricultural sector", *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 4 (1), pp. 348—359.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2022 р.